

УДК: 336.63; DOI: 10.31388/2519-884X-2020-42-137-142

Якушева І.Є., к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

ІНВЕСТИЦІЙНА АКТИВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація: в роботі розглянута роль інвестиційної активності населення на фінансовому ринку, її важливість для розвитку економіки. Проаналізовані можливості, особливості та пріоритетні напрями приватного інвестування коштів у фінансові активи; окреслені основні проблеми, що стримують процес інвестування коштів населення в сучасних умовах функціонування фінансового ринку України.

Ключові слова: заощадження, інвестиційна активність, інвестиції, депозити, кошти населення, фінансовий ринок, фінансові інституції.

JEL code classification: G1, G21

*Yakusheva I.E., PhD, Associate Professor of Finance, Banking And Insurance Department
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*

INVESTMENT ACTIVITY OF THE POPULATION IN THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

Abstract. The financial market of Ukraine operates in conditions of low investment activity of the population. Investment activity of the population in the financial market is a multifactorial category that reflects the ability and desire of entities to invest in financial instruments in order to save, capitalize and generate income. The key forms of accumulation of money and formation of private savings by citizens of our country today are: storage of savings in the form of cash (in national and foreign currency); opening a deposit in banking institutions; formation of a portfolio of securities; consumption of investment services of financial institutions outside the banking system.

Bank deposits are a classic method of saving and increasing the value of money savings. The deposit portfolio of individuals in Ukrainian banks increased in 2019 compared to previous years. Deposits of households are growing more slowly than incomes (15.5% vs. 39.5%). Return on deposits in 2020 ranges from 9-13% per annum in hryvnia and 2-3% in foreign currency, depending on the terms of the deposit. Unfortunately, such profitability only protects money from devaluation.

The investment direction of placement of free funds of citizens is possible in non-banking financial institutions, which include credit unions, private pension funds, insurance companies, mutual investment institutions, etc. Due to various objective and subjective factors, the level of development of non-bank financial institutions in Ukraine remains quite low.

The restraining factors to increase the investment activity of the population in the financial market are: low income of the majority of the population with a high level of consumer spending; preservation of significant savings of households outside the banking system; macroeconomic and political instability in the country; shadowing and dollarization of the economy; high inflation; low confidence in financial intermediation institutions; low efficiency of non-bank financial institutions in the market, lack of interest in them from the population; lack of a developed, transparent, efficient securities market and low availability of investment instruments for citizens; low financial literacy of the population, lack of motives and incentives to invest.

Scaling-up the participation of citizens to investment through financial market instruments and services requires the implementation of specific measures aimed at rapid and efficient use of free funds in economic circulation, promotion of investments, development of effective programs (both state and regional) for development of real sector of economy.

Key words: savings, investment activity, investments, deposits, household funds, financial market, financial institutions.

Постановка проблеми. Населення, як суб'єкт фінансово-господарських відносин, є активним учасником фінансового ринку, споживачем багатьох фінансових послуг, стратегічним інвестором економіки. В умовах сучасної економічної ситуації перед ко-

жним суб'єктом виникає проблема ефективного нагромадження, збереження та примноження капіталу. Сфера фінансового ринку спрямована на забезпечення акумуляції, результативний розподіл і перетворення заощаджень в інвестиційний ресурс економіки. У розвинутих країнах майже чверть національних заощаджень формується саме за рахунок коштів приватних осіб [1, 21]. На жаль, в Україні участь населення в інвестиційних процесах залишається на досить низькому рівні. Тому надзвичайно актуальними є дослідження особливостей фінансової поведінки населення, мотивів і чинників заощадження вільних коштів, інвестиційних інтересів і можливостей їх реалізації на фінансовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інвестиційної активності населення на фінансовому ринку України привертає увагу багатьох вітчизняних науковців, таких як Т. О. Кізима, С. І. Юрій, Н. Ясинська, Т.В. Майорової та інші. Однак, незважаючи на багатоаспектність їх наукових досліджень, проблема інвестиційної діяльності громадян (домогосподарств) залишається актуальною, вимагає постійного наукового опрацювання.

Метою цієї статті є аналіз сучасного стану і перспектив інвестиційної активності населення України на фінансовому ринку через споживання фінансових послуг.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Інвестиційна активність населення на фінансовому ринку, це багатфакторна категорія, що відображає можливість та бажання суб'єктів вкладати гроші у фінансові інструменти з метою збереження, капіталізації та отримання доходу.

Можливість інвестування, перш за все, визначається наявністю певного рівня доходу, частина якого перетворюється в заощадження, в результаті чого у населення (домо-

господарств) формується інвестиційний потенціал. Тому, як відмічають науковці, підвищення номінальних і реальних доходів населення та створення відповідних фінансових каналів, що забезпечують їх трансформацію в інвестиційний ресурс і обумовлює зміцнення інвестиційних можливостей [2]. За офіційними статистичними даними, в Україні спостерігається зростання номінальних доходів населення у 2019 р. порівняно з 2017 р. на 39,5 %, але домогосподарства споживають більше 90 % свого доходу (табл. 1). Вагома складова доходів (47-50 %) приходить на заробітну плату (активний дохід), але коло 30 % сукупних доходів - соціальна допомога. Це свідчить про низький рівень добробуту населення. Відомо, що низький рівень добробуту громадян - це ще і загроза економічної безпеки країни. Крім того, існує проблема легалізації фактичних доходів, тому офіційні статистичні дані потребують певного коригування з урахуванням тінізації вітчизняної економіки.

Ключовими формами накопичення грошей і формування приватних заощаджень громадянами нашої країни на сьогодні є:

1. Зберігання заощаджень у вигляді готівки (в національній та іноземній валюті);
2. Відкриття депозиту в банківських установах;
3. Формування портфелю цінних паперів;
4. Споживання послуг інвестиційного характеру фінансових інститутів поза банківської системи.

Перша форма відноситься до неорганізованого, а друга, третя і четверта до організованого процесу формування заощаджень і перетворення їх в інвестиційний капітал економіки, так як відбувається взаємодія з фінансовими посередниками і кошти суб'єктом вкладаються з метою збільшення їх вартості і отримання доходу.

Таблиця 1

Інвестиційна активність населення на фінансовому ринку України

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Темп росту 2019 до 2017, %
Доходи населення, млн. грн	2652 082	3 248 730	3 699 300	139,5
Середній дохід на одну особу, грн	47 270	57 909	67 528	142,8
Обсяг коштів на депозитних рахунках фізичних осіб, млн. грн	478 565	508 869	552 592	115,5
Обсяг коштів на депозитних рахунках кредитних спілок, млн. грн	937,0	1045,7	1094,4	116,8
Середня сума внеску на депозитний рахунок кредитних спілок, тис. грн.	43,2	47,9	58,1	134,5
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	838,0	846,2	860,8	102,7
Пенсійні внески від фізичних осіб до НПФ, млн. грн.	110,0	143,6	195,9	178,1
Кількість фізичних осіб-резидентів, учасників ІСІ, чол	256 567	256 046	255 430	99,6

Складено автором на основі джерел [5,6,7,8]

За різними дослідженнями, населення України має від 20 млрд. доларів готівкових валютних накопичень, які фактично вилучені з економічного обігу, так як зберігаються на руках (тезаврація коштів). Це обумовлено низьким рівнем довіри до національної грошової одиниці і фінансових установ, нестабільністю економіки, значним рівнем інфляції. Валютні нагромадження - простий і популярний напрям захисту заощаджень для українців. Такий спосіб зберігання грошей спрямований на нівелювання інфляційних факторів, але і самі валютні кошти з часом девальвуються.

Банківські вклади є класичним методом формування заощадження і підвищення вартості грошових накопичень. Цей напрям інвестування є зрозумілим і захищеним для споживачів (ризик втрати мінімальний), але характеризується незначним рівнем доходності, тому на примноження капіталу не варто розраховувати.

Депозитний портфель фізичних осіб в банках України збільшився у 2019 році відносно показників 2017 та 2018 року (таблиця 1), причому за цей період зростають і валютні вклади населення. За даними розрахунків видно, що обсяги депозитних коштів насе-

лення в банках країни зростають повільніше, ніж доходи (15,5% проти 39,5%). Прибутковість депозитів у 2020 році коливається в межах 9-13% річних у гривні, та 2-3 % в іноземній валюті в залежності від умов депозитного вкладу. Нажаль, така прибутковість дозволяє лише захистити гроші від знецінення. Привабливими, з точки зору доходності, виступають довгострокові депозити (терміном вище 2 років), за якими відсоткові ставки вище. Їх частка в структурі депозитного портфелю банків надзвичайно мала, що обумовлено багатьма причинами. В цілому, депозитні програми для населення залишаються привабливим банківським продуктом, який має ознаки інвестиційного характеру.

Окрім традиційного банківського сектору, інвестиційний напрям розміщення вільних коштів громадян можливий в фінансових установах небанківської сфери, до яких відносяться кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, інститути спільного інвестування тощо. Кожна з перерахованих фінансових інституцій має свою спеціалізацію, певний асортимент послуг для населення (в тому числі і інвестиційного характеру), умови їх надання, переваги і ризики. Через різні об'єктивні і суб'єктивні

чинники, рівень розвитку небанківських фінансових інституцій в Україні залишається на досить низькому рівні;

Кредитні спілки України демонструють зростання обсягу коштів на депозитних рахунках. При цьому вони пропонують своїм вкладниками на порядок більшу прибутковість, ніж банківські установи. Слід врахувати, що взаємодія з кредитними спілками має набагато вищий ризик втрати коштів для вкладників і треба добре все прорахувати, ніж звертатися до такого методу розміщення капіталу.

Альтернативою традиційним банківським вкладом є інвестиції в цінні папери, які в розвинутих країнах є популярним механізмом збереження та примноження заощаджень приватними особами. Цінні папери приваблюють інвесторів високою доходністю і мобільністю. Обсяги торгів на фондовому ринку України за останні три роки стабільно зростають, але це відбувається переважно за рахунок обігу державних боргових зобов'язань – облігацій. Тобто капітали фондового ринку не надходять до реального виробничого бізнесу.

За даними НБУ у 2020 році спостерігається скорочення вкладень громадян в ОВДП [6]. Так, розмір вкладів фізичних осіб у ці папери складає 7,62 млрд. грн (це лише 0,85 % загальної суми їх в обігу), а за аналогічний період 2019 року ця величина дорівнювала 9,74 млрд. грн (1,24%). Незважаючи на надійність і відносну доходність, інвестують в ОВДП одиниці українців. Тому є низька причин. Вихід на фондовий ринок і робота з фінансовими інструментами потребує певної фахової підготовки, знань о законах функціонування фондового ринку, можливостях і ризиках операцій. Крім того, інвестування невеликих сум в ОВДП є економічно неефективним, так як отримані доходи нижчі комісійних витрат (експерти називають оптимальною величиною інвестицій в облігації суму від 100 тис. грн).

В розвинутих країнах привабливим інвестиційним активом є акції, економічна природа яких як інструменту власності обумовлює відносно високу доходність і, відповідно, значний ризик. Такі інвестиції – це вкладання грошей у реальний бізнес (відмітимо, що особливістю українського ринку акцій є те,

що найбільшими емітентами акцій виступають банківські структури, тобто фінансовий сектор). Результативність операцій з акціями для інвестора залежить від вибору брокера, конкретного інструмента та стратегії: довгострокові вкладення або трейдинг (останній – лише для досвідчених осіб). Інвестиції в акції вимагають від суб'єкта врахування загальних тенденцій і прогнозів економічної ситуації як в країні, так і безпосередньо на фондовому ринку. Необхідно знати тонкості обігу акцій як фінансового інструменту, нормативно правові аспекти операцій з ними. Суттєвою перешкодою залучення фізичних осіб до інвестицій на фондового ринку є його значна зарегламентованість, складність здійснення операції купівлі-продажу цінних паперів, низька доступність до фінансових послуг фондового ринку, непрозорість тощо. Ринок корпоративних цінних паперів в Україні знаходиться у глибокому занепаді, особливо це стосується акцій (цей сегмент вкрай неліквідний, ризикований, низько доходний).

Розміщення власних заощаджень через інститути спільного інвестування є альтернативою прямої власної участі на ринку цінних паперів. В Україні ІСІ швидко розвиваються – відмічаються зростання як кількості інвестиційних фондів, так і обсягів випуску інвестиційних сертифікатів. Серед інвесторів інвестиційних фондів України, частка фізичних осіб займає 98 %. За сприятливих умов функціонування самих компаній та у періоди зростання фондового ринку інвестиційні фонди здатні забезпечити для інвесторів високу доходність і диверсифікованість вкладень. Але, в умовах нерозвинутого ринку акцій в Україні, більшість вітчизняних ІСІ тримає значну частину коштів на банківських депозитах та в державних облігаціях.

Недержавні пенсійні фонди, як інституційні інвестори, в нашої країні поки що не зайняли місце міцних фінансових установ і не користуються довірою та популярністю у лівової частки населення. Метою інвестування у НПФ є отримання учасниками фонду додаткових пенсійних виплат, з одночасним забезпеченням доходності пенсійних вкладень та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів [8].

У 2019 році учасниками НПФ було 860 тис. осіб, це лише 5 % офіційно працевлаш-

тованого населення. Вітчизняні НПФ, практично не інвестують залучені кошти в реальний сектор через формування портфелю акцій, а вкладають їх в банківський сегмент та державні цінні папери, тобто фінансують бюджетний борг. В результаті – дохідність пенсійних накопичень учасників низька і не задовольняє потенційних вкладників. Підвищенню попиту населення на послуги НПФ сприятиме наявність системи державного гарантування та захисту, так як співпраця з пенсійними фондами носить довгостроковий характер і відповідно, високий рівень невідзначеності.

Потенціал розвитку небанківських фінансових інституцій та фондового ринку в системі задоволення інвестиційних потреб населення України достатній, але потребує проведення адекватної фінансової політики і популяризації своїх послуг, можливостей і переваг. Відомо, що стримуючим чинником активної інвестиційної діяльності домогосподарств України є обмеження доступності значної частини населення до послуг фінансових посередників. Це, в свою чергу зменшує можливості для заощадження коштів, посилює процеси тезаврації та деривації [3, с.31].

Ефективна інвестиційна діяльність індивідуального приватного інвестора передбачає не тільки вибір конкретних активів та їх пропорцій для вкладання коштів, але і розуміння стратегії інвестування, особливостей оподаткування доходів від різних фінансових інструментів. Реалізація інвестиційної стратегії пов'язана з певними ризиками, які традиційно є обернено пропорційні доходності інвестицій. Нажаль, більшої частки населення бракує фінансових знань про різні об'єкти інвестування на фінансовому ринку; існує проблема недостатньої інформованості для вибору оптимальних напрямів інвестування коштів, оцінки власних ризиків, доходності, зобов'язань. Тому, фінансова грамотність населення грає ключову роль в збільшенні інвестиційного потенціалу домогосподарств.

Як бачимо, економічна, правова і політична ситуація в Україні зовсім не сприяє активізації інвестиційної діяльності населення

на фінансовому ринку. Значними невирішеними проблемами залишаються:

- низький рівень доходів більшої частки населення при високому рівні споживчих витрат;
- збереження значного обсягу заощаджень домогосподарств поза межами банківської системи;
- макроекономічна та політична нестабільність в країні;
- тінізація і долларізація економіки;
- високий рівень інфляції;
- низька довіра до інститутів фінансового посередництва;
- низька дієвість небанківських фінансових установ на ринку, відсутність інтересу до них з боку населення;
- недосконала система захисту інтересів приватних інвесторів;
- відсутність розвинутого, прозорого, ефективного ринку цінних паперів і низька доступність до інструментів інвестування для громадян;
- низька фінансова грамотність населення, відсутність мотивів і стимулів до інвестування.

Висновки. Безумовно, в роботі розглянуті не всі можливі способи інвестування, які може використовувати населення на фінансовому ринку (наприклад, інвестиції у дорогоцінні банківські метали та нерухомість, співпраця зі страховими компаніями). Реальна картина інвестиційної складової функціонування домогосподарств не відповідає національним інтересам і потребам вітчизняної економіки. Тому, активізація інвестиційної діяльності населення на фінансовому ринку України є важливою умовою зростання і укріплення соціально-економічної системи держави в цілому.

Збільшення масштабів залучення громадян до інвестицій через інструменти і послуги фінансового ринку потребує реалізації конкретних заходів, спрямованих на швидке і ефективно використання вільних коштів населення в економічному обігу, популяризацію інвестицій, розробки дієвих програм (як державних, так і регіональних) розвитку реального сектору економіки.

Список літератури:

1. Тропіна В.Б. Заощадження населення як основа формування інвестиційного потенціалу домогосподарств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2016/5.pdf
2. Заяць В.С. Інвестиційні можливості домогосподарств України: обмеження і перспективи: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2012/3.pdf
3. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні// Вісник Національного банку України. – 2014. - № 11 (225). – с. 31- 37
4. Майорова Т.В. Проблеми трансформації заощаджень в інвестиції на фінансовому ринку України / Т.В. Майорова // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 6. — С. 11–17. 3.
5. Державний комітет статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm
6. Офіційний сайт НБУ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
7. Аналітичний огляд ринку спільного інвестування: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.uaib.com.ua/files/articles/2690/22/2.%20Q2%202018_CII.pdf
8. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2019: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_II_kv%202019.pdf

References:

1. Tropina V.B. (2016) Zaoshhadzhennya naselennya yak osnova formuvannya investy`cijnogo potencialu domogospodarstv. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2016/5.pdf
2. Zayacz` V.S. (2012) Investy`cijni mozhly`vosti domogospodarstv Ukrayiny`: obmezheniya i perspekty`vy`: (2012) URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2012/3.pdf
3. Naumenkova S. (2014) Finansova inklyuzivnist` ta problemy` zabezpechennya dostupu naselennya do bazovy`x finansovy`x poslug v Ukrayini. *Visny`k Nacional`nogo banku Ukrayiny*. № 11 (225), pp. 31- 37
4. Majorova T.V. (2015) Problemy` transformaciyi zaoshhadzhen` v investy`ciji na finansovomu ry`nku Ukrayiny`. *Investy`ciji: prakty`ka ta dosvid*. № 6, pp. 11–17.
5. Derzhavny`j komitet staty`sty`ky` Ukrayiny. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm
6. Oficijny`j sajt NBU. URL: <https://bank.gov.ua>
7. Anality`chny`j oglyad ry`nku spil`nogo investuvannya. URL: https://www.uaib.com.ua/files/articles/2690/22/2.%20Q2%202018_CII.pdf
8. Pidsumky` rozvy`tku sy`stemy` nederzhavnogo pensijnogo zabezpechennya stanom na 30.06.2019. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_II_kv%202019.pdf